ד"ר מחזאי יוסף מונדי מטיל, מדי תקופה, לחללה התרבותי של המדינה, פצצת־זמן תיאטרונית, שבעזרתה הוא מנסה להמחיש, במסיכותי־הוא, את דיעותיו על המתרחש בחברה הישראלית. את קטלוג־הביקורת שלו החל מונדי במחזהו זה מס־תובב, שבו העלה — מייד אחרי מלחמת ששת־הימים — על הבמה פסבדו־הרצל ופסבדו־קאפקא השוכנים בתוך מוסד סגור.

את הבעיות המוסריות של החברה הישראלית, כחברה הנאלצת לשלוט באיזורי־כיבוש, העלה מונדי לפני כשנתיים במחזהו מושל יריחו, שבו הצליח להפיח חיים בימתיים בכמה מן הטראומות, החרדות והפצעים הקבועים של ישראל. הוא מטפל, במחזהו זה, בכפפות קוצניות בנושאי ה־שינאה, הלאומנות, הכיבוש והנוקשות של־חברתנו, תוך חשיפת דראמה סימלית של מחאה חברתית.

חברות קפיטליסטיות מתקדמות יכולות להרשות לעצמן להרוויח... העלייה היא לצורך הירידה והירידה היא לצורך ה־עלייה..." אלה סיסמות מוכרות ברחוב הישראלי.

עם התפתחות השיחה בין שתי הדמויות, מתקבל הרושם, כי המחזה כולו נועד להוות פארודיה על מודחים מפורסמים ב־תולדות הפוליטיקה הישראלית הצעירה: פינחס לבון, משה שרת, בן־גוריון, גולדה מאיר ויצחק רבין. מונדי מנסה לחדור, על־ידי הצגת דמותו של המנהל המודח, אל תוך נישמותיהם של המודחים, ואולי לפענח את הפסיכולוגיה של המודחים, המתאמצים לשוב אל עמדות־השליטה שבהן החזיקו בעבר. ואומר המנהל: "כל פעם שאני שומע את המילה 'מיפעל', דוקר לי בלב... המנוולים... הם סילקו אותי... הרי אתה יודע שבניתי את המיפעל במו־ידי... „לכן אני נוהג ממש כמו שר־החוץ שלנו... אני אוגר כוח, ואני בטוח שיום אחד אנצח והמצב ישתנה לטובתי..."

קרוב לאמצע המחזה, נוספת דמות שלי־שית על הבמה: הצוללן, שהוא מעין תע־רובת של רוצח־שכיר ונושא־כליו של ה־עסקן המיפלגתי. ההכנות לחתונה הלי־לית בסופרמרקט נסתיימו. המנהל מביא בפני המתאבד את אחת מבשורותיו, וטו־ען: „אנחנו מוכרחים סדר. בלי סדר נהיה אבודים. שמת לב כיצד אנשים עולים כאן לאוטובוס? הם מסתערים על הדלת כאילו רוצים להינצל ממחנה־ריכוז..." ואילו ה־מתאבד משיב לו: „האמת היא שהחיים בכלל דומים למחנה־ריכוז, ובני־אדם מ־תינים לתורם להישחט ללא התנגדות..."

באחד המקומות שבהם פותח המנהל את סגור־ליבו, הוא מגדיר את מהות השילטון: „אתה תגיד שאני מיפלצת, שאני דאגתי התרחבו. הם למדו את השפה החדשה והתחילו לחתום על שיקים... עכשיו הם מיליונרים... ממש מיליונרים..." ולמרבית הפליאה מביא המנהל את האמת הישרא־לית שלו, ואומר: „הרשה לי לומר לך שמישפחתך מוצאת חן בעיני." אלא שהמת־אבד משסע את דבריו של המנהל: „הנה עוד בן־דוד... הוא נראה כמו כריש... זה לא ייתכן... על עורו צמחו קשקשים. הוא מתיישב ליד האקונומיקה..."

בתוך הסופרמרקט מתחילה מסיבת הכ־לולות, והמתאבד מתאר אותה: „הם מת־נפלים על כל הסופרמרקט... צדקתי... כמו עכברושים... הם מחסלים את כל הגבי־נות... בלי מזלגות... את האיטריות. הם שמים על זה קטשופ... את הלחמים... הם אוכלים בשר חי, גם את הקפוא... איזה שיניים יש להם... הם טורפים כמו זאבים... הם ניגשים לדגים... זה דומה לפלישה של

בימים אלה מועלה על בימת „צוותא" מחזהו של יוסף מונדי, „התער". המחזה הינו כתב־אישום סוריאליסטי־פוליטי השוחט את כל הפרות הקדושות של ערכי החברה

מיפלצת השילטון והתאבדות המחאה

יוסף מונדי

בימים אלה מעלה מונדי את מחזהו החדש, התער, מחזה בן מערכה אחת שבו הוא מנתח ניתוח קר את השילטון ואת תהליך הניוון שעובר על החברה הישר־אלית בשנים האחרונות. מונדי, כרופא־מנתח של מוח, מביא במחזהו זה אל הצרו־פה ניתוח־מוח של תהליך התפוררות ה־חברה והשילטון בישראל, כאשר הוא מציב בלב הקונפליקט הבימתי מנהל מפו־טר של מיפעל המשול, בלא מסיכות רבות, למנהיג של מדינה — ומולו דמות של מתאבד, שניתן להמשילה להתאבדות תגו־עת־המחאה שצצה אחרי מילחמת יום־הכי־פורים. מונדי מעמיד מול המנהל, המש־תייך לדור־המייסדים של המדינה, נציג צעיר של אלה שניסו למרוד, והתייאשו.

יצחק אלוני וראובן דיין ב„התער"

מנהל המיפעל הציוני

מ"נהל־המיפעל המודח ניצב, קרוב לשעה ארבע לפנות־בוקר, ברחוב, ליד סופרמרקט. קרב ובא אליו המתאבד, וה־שניים פותחים בסידרת הדיאלוגים־מונולו־גים שלהם, הנובעים מתוך אי־תיקשורת־בסיסית ביניהם. בפליטת אמירותיהם הם מייצגים את הפערים שבהשקפות עולמם — את יצר־החיות של המנהל הזקן, ואת תשי־שותו של הצעיר. כאשר המנהל טוען: „עלי להיאבק בחירוף־נפש על המעמד שלי, ואל תשכח את חובותינו הלאומיות..." משיב המתאבד: „אני חושב שחלה כאן אי־הבנה."

מסתבר כי הקשר בין המתאבד למנהל הוא מיקרי־בהחלט מחד, והדוק מאידך, המתאבד טוען כי בתוך הסופרמרקט עו־מד להתנהל טכס־נישואין של אחד מקרו־ביי־משיפחתו. הסיבה לכך שהטכס עומד להיערך בשעה כה מוקדמת היא כלכלית גרידא, ואז קובע המנהל את האני־מא־מין הכלכלי שלו: „כי בלי הפסד לא נוכל לנהל כלום בארץ הזאת. רווחים מבחינה עיסקית הם לוכסוס, ידידי, לוכסוס. רק תיסכולי הדחתו: „הטאקטיקה שלהם היתה מבריקה. הם בודדו אותי מהעובדים ונתנו לי מעמד של אל קטן, ולקחו לעצמם תפ־קיד של מלאכים..." ואכן, זו אליגוריה צינית ורצחנית על מדינה בכלל, ועל מדי־נת־ישראל בפרט. המנהל ממשיך ומלמד את המתאבד כמה מעובדות־החיים: „כאן כו־לם גובים, אחרת בני־אדם לא היו מסו־גלים לחיות. והם גובים כל דבר, גם דב־רים בעלי־ערך וגם דברים חסרי־כל־ערך שללא־ספק ניתן להפוך אותם לבעלי־ערך..." כך הוא ממשיך ומגולל את מע־רכת־היחסים בין העם לשילטון ובין ה־שילטון לעם.

שר־החוץ המובס

ד"ר מנהל, שאינו מצטנע כלל בדבריו, מזכיר כיצד זכה לנסוע בשם המיפעל לארצות־הברית, ולשחק ליד שולחן־התי־מורים של לאס־וגאס. בהגיגיו הקולניים הוא אינו מסתיר את שר־החוץ יגאל אלון, דמות המזכירה את המובס האב־טיפוסי: אך־ורק לעצמי. שבזמן שילטוני יצרתי קליקה של אפסים אשר היו תלויים בי ולא נתתי לשום איש בעל יכולת להת־קרב אלי, ואם היה כזה רמסתי אותו וגרמ־תי לו שיברח מכאן. אתה יכול להוסיף שהייתי סטאלין קטן, שבניתי את עצמי בתכסכס..." והמנהל מוסיף, תוך מסירת עצה למתאבד על מיבנה השילטון והאפ־שרויות למוטטו: „תראה איך יקבלו אותך. הם אפילו יתנו לך מינוי חשוב ואז מבפ־נים תמוטט אותם. את המימסד יש להרוס מבפנים. תשמיץ אותי, תשמיץ אותך. תש־מיץ אותי..." אלא שהמתאבד, איש־המחאה, הוא היה שלי... כמו שלי.. לבסוף סילקו אותי... הוציאו אותי לגימלאות... טענו שאני זקן... אני זקן? אני זקן? ? ? ? "

אלא שהמתאבד היה פועל במיפעל בת־קופה שבה ניהלו המנהל, וזה פיטרו. מהאשמה זו מתחמק המנהל בטענה האד־מיניסטרטיבית של כל שילטון: „זאת טעות. למראית־עין ההחלטה הסופית היא של ה־מנהל, אך האמת היא שהמנגנון חזק ממנו... הניימוק שלהם שאתה לא קומוניקאטיבי מגוחכת, כיוון שהמיפעל שלנו מבוסס על העיקרון של חוסר־קומוניקציה..."

מצרותיו של המתאבד שב המנהל ל־

ארבה... לא־ייאמן... הם ניגשים למחלקת הסוכר... הם בולעים את הכל... גם את הקרטון... הם שותים את השמן כאילו היה מים מינראליים.. הם יצאו מדעתם... הם אוכלים את הסבון... את מישחת־הגילוח... הם בולעים גם סכיני־הגילוח... כנראה במקום מעיים יש להם פלדה..."

המתאבד ממשיך בתיאור המתרחש בתו־ככי הסופרמרקט, במהלך החתונה, כמו היה קריין־ספורט: „החתן שובר את הכוס... המוזמנים שוברים עכשיו את כל הסופר־מרקט..." הסופרמרקט הוא המדינה. משל ונמשל. המתאבד אינו מוכן ליטול חלק בהילולה של פירוק המדינה. הוא אינו מסוגל לבצע הפיכה או מחאה כלשהי. כך הוא ניצב מהצד, ומתאר את המתרחש. כל שעולה בדעתו הוא: „תפסיקו ללכלך! תפסיקו לזהם את הסביבה! כאן היה מקום נקי!" וזוהי מעין פראפרזה על „שמור את ארץ־ישראל נקייה".

למרות הכל פונה המנהל אל מצפונו של המתאבד, ומבקש ממנו לסייע בעדו לשוב להיות מנהל תוך שהצוללן, משרתו, ני־צב לידו. לצוללן יש תער בידו, ובו הוא מאיים לחתוך את פרצופו של המתאבד. המנהל מאיים עליו, תוך שהוא קובע: „אני חייב לחזור ולתפוש את השילטון!" והוא שולף את הקלף האחרון שיש לכל שילטון או לכל עוצמה שליטה כלפי יוצ־אי־הדופן שבחברה: „אני זוכר את התיק שלך. קראתי בו כל פרט ופרט! לא לשווא פוטרת... היו לכך סיבות מוצדקות... בעי־קר סיבות ביטחוניות... הסיווג שלך לקוי..." והמנהל ממשיך ומסביר למתאבד: „אפילו עכשיו, כשנתתי לך את ההזדמנות להוכיח את נאמנותך למולדת ולחזור בתשובה. אתה מסרב לשתף פעולה. אתה ממשיך להתנהג כמו עריק... מחבל במיפעל שלנו..."

כאן קשה עוד למתאבד לשמור על כעסו, והוא מתפרץ לעבר המנהל: „אתה הוא המחבל הראשי!" מיפלצת! דמגוג!" ואז נותן המנהל לצוללן הוראה לשסע את פניו של המתאבד, אלא שמשם לפני ביצוע ההוראה יוצאים מתוך הסופרמרקט החתן והכלה — והצוללן מתחיל לרדוף אחריהם ללא פקו־דה, בניסיון לשסעם.

בסיום קובע המנהל וטוען: „הכל חלום." אלא שהמתאבד מתנגד: „לא, זה לא חלום. זאת מציאות. הכל כאן. מציאות. גם ה־חלום..." במילים אחרות, כפי שבסוף מח־זהו זה מסתובב חילק מונדי, בעזרת שח־קנית. סוכריות חמוצות לקהל הצופים, הרי בהתער הוא משסע את לשונות הצופים. אינו מניח להם. לוחץ אותם בעזרת סמ־לים חשופים אל המציאות הישראלית ה־אכזרית, ואז מסתבר לצופים כי גם ה־מנהל וגם המתאבד הם מטורפים שיצאו מבית־החולים, ואז המנהל פונה אל המת־אבד, ואומר לו: „בוא נחזור למיטות שלנו..."

דומה, כי מתוך מילות מחזה זה עולה תמונת עלייתה ושקיעתה של החברה ה־ישראלית ללא כחל וסרק, תוך אמינות רבה. המצליחה להתחמק מתיאור צפוף של המציאות היומיומית הקשה בלאו־הכי.

דן עומר

העכברושים ותנועת־המחאה

ד"ר מתאבד מתחיל לספר למנהל או־דות בני־מישפחתו. למעשה הוא מביא תמונת־מצב של בני־דורו, ומציגם בצורה נלוזה למדי: „בני־דודי המשיכו לעמוד ב־רחוב ולמכור שוקולד, אחר־כך עברו ל־קונסרבים... אחר־כך לתרופות ולטרנזיס־טורים.. הרווח שלהם היה נקי. תוך זמן קצר הצליחו לפתוח חנויות, העסקים שלהם פרחו אל המנהל: „אני לא תופס, מה ההבדל בינך לבין המנהלים החדשים...", וכאן באה תשובתו של המנהל, שבה הוא מנסה לייחד עצמו מיורשיו: „אני בן־אדם טוב והם רעים... אני השתדלתי לגנוב ב־סתר והם גונבים בפרהסיה... הם סכנה לאומית! בוגדים! הם לא יכולים להיות מנהלים כיוון שאין להם כישורים לכך... אני נולדתי להיות מנהל והם נולדו להיות עבדים."